

Sucha Beskidzka,

pod red. Józefa Hampla i Feliksa Kiryka,

Kraków 1998, Wydawnictwo i Drukarnia Secesja,

ss. 609 + ilustracje, fotografie, tabele

Monografia Suchej Beskidzkiej powstała pod redakcją znakomych znawców przedmiotu Józefa Hampla i Feliksa Kiryka, przy współpracy znanych i cenionych pracowników naukowych Instytutu Historii AP w Krakowie, Instytutu Historii UJ i miejscowych działaczy kultury i nauki. Inspiracją i głównym motywem jej powstania było stulecie uzyskania przez Suchą praw miejskich w 1996 roku. Inicjatywę podjęły miejscowe władze przy poparciu lokalnych środowisk kulturotwórczych, rozumiejących, jak ważna jest dla współczesnych znajomość historii rodzinnej ziemi, zgodnie zresztą z renesansem ruchu regionalistycznego w obecnych czasach.

Podobna tematyka została wcześniej poruszona przede wszystkim przez Józefa Grzybka w rozprawie *Dzieje „państwa” suskiego pod Babią Górą od XIV do połowy XIX wieku* oraz w kilku innych mniejszych opracowaniach i artykułach. Jednak dopiero niniejsza książka traktuje temat całościowo.

Rozpoczyna ją rozprawa Jana Mądrego pt. *Środowisko przyrodnicze* obejmująca budowę geologiczną, rzeźbę terenu, klimat, wody i gleby oraz faunę i florę Suchej Beskidzkiej. Osobę zainteresowaną tym tematem i nie zrażającą się licznie występującymi fachowymi określeniami uderza profesjonalizm wykładu wzbogaconego licznymi szkicami, wykresami i zdjęciami.

Dzieje historyczne miasta otwiera praca Zdzisława Nogi *W okresie przedrozbiorowym*. Nie dysponując zachowanym w całości przywilejem lokacyjnym, Autor wykorzystał odnotowaną w Metryce Koronnej XVI-wieczną wzmiankę mówiącą, iż ówczesny książę oświęcimski Jan II nadał nieznaną z imienia osobie 30 łanów lasu na lokację osady. Wieś Sucha została lokowana w 1405 roku na terenie dotąd nie zagospodarowanym. Nazwa osady jest, zdaniem językoznawców, nazwą topograficzną i pochodzi od właściwości terenu; miejscowość była usytuowana nad potokiem Suchą (obecnie Stryszawką) i nad Skawą. Nie znamy pierwszych właścicieli wsi. Autor sugeruje, że mogła ona należeć do Słupskich herbu Drużyna, którzy

w początkach XV wieku posiadali kilka okolicznych wiosek. Z czasem wieś przeszła na własność Suskich herbu Saszor. Ród założył przybyły do Rzeczypospolitej mieszczanin florencki Mikołaj Castiglione. Jego syn Kasper pomnożył majątek zostawiony przez ojca i w 1554 roku nabył od Stanisława Słupskiego wieś Sucha i Stryszawa. Dzięki małżeństwu z jego córką Jadwigą oraz poparciem szwagra (Palczowskiego) Castiglione uzyskał w 1564 roku nobilitację od króla Zygmunta Augusta. Niegospodarność potomków Kaspra Suskiego oraz nacisk ze strony właściciela dóbr żywieckich Piotra Komorowskiego sprawiły, że Sucha przeszła w ręce magnata, pozostając w jego rodzinie przez następne 50 lat. Małżeństwo ostatniej z rodu Konstancji Krystyny z Janem Wielopolskim (1665) reguluje stosunki własnościowe osady aż do połowy XIX wieku. W dalszej części pracy przedstawiony został rozwój przestrzenny Suchoj – rozbudowa dworu i powstanie obiektów przemysłowych, życie gospodarcze i społeczne miejscowości, ze szczególnym naciskiem na rozwój samorządu i powstanie parafii. Należy z uznaniem przyznać, że Zdzisław Noga mimo skąpych źródeł przedstawił temat w sposób wyczerpujący oraz przystępny, co jest bardzo istotne z punktu widzenia czytelnika.

W sposób równie interesujący kontynuuje opowieść o Suchoj Józef Hampel w rozprawie pod tytułem *W okresie niewoli narodowej i dobie autonomicznej*. Mając obfity materiał źródłowy, Autor stworzył obszerną, trzyczęściową pracę. W pierwszej części omówił okres od rozbiorów do lat pięćdziesiątych XIX wieku. Na podstawie zachowanych dokumentów przedstawił sytuację gospodarczą i społeczną Suchoj oraz jej mieszkańców. Zwrócił uwagę na stosunki własnościowe i użytkowanie gruntów, ilustrując te zjawiska licznymi tabelami i rycinami. Następnie opisał przejście dóbr suskich przez Aleksandra Branickiego (1843), pod zarządem którego dźwignęły się one z ruiny i rozwinęły przemysłowo, stając się jednym z większych w Galicji ośrodków przemysłu wydobywczego i hutniczego. Dzieło ojca kontynuował syn Władysław, a po jego śmierci (1914) Sucha przeszła na własność jego córki Anny, żony Juliusza Tarnowskiego. Część druga poświęcona jest losom Suchoj Beskidzkiej w czasach autonomii, od połowy XIX wieku do roku 1918. Przedstawiona została kwestia demograficzna, spadek a następnie szybki wzrost liczby ludności oraz związany z tym rozwój Suchoj. Już od 1837 była osadą targową, następnie (od 1875) określano ją jako miasteczko, a ustawa gminna z 1896 roku przyznała jej formalnie status miasta. Szczególne znaczenie miało przeprowadzenie przez Suchą linii kolejowej (1884), łączącej Wiedeń z miejscowościami podkarpackimi Galicji. Wpłynęło to z jednej strony na rozwój demograficzny miasta, z drugiej zaś przyczyniło się do upadku produkcji przemysłowej, szczególnie hutniczej. W dalszej części pracy Józef Hampel przedstawił rozwój życia społecznego miejscowości, powstawanie różnego rodzaju instytucji, stowarzyszeń i związków. Szczególny wpływ na ów rozwój miało szkolnictwo, któremu poświęcona została trzecia część pracy. Szkolnictwo i oświata na tym terenie oraz trudności z nimi związane obrazują ich stan w całej Galicji. Pracę kończy omówienie działalności parafii suskiej, uwieńczony wybudowaniem nowego kościoła w 1908 roku. Podsu-

mówiąc stwierdzić należy, że Autor przedstawił rozległy materiał, nasycony licznymi danymi, mnogością wydarzeń i nazwisk, w sposób wyczerpujący i systematyczny. Liczne zdjęcia i cytaty podnoszą wydatnie walory lektury.

Tekst Czesława Brzozy *W odrodzonej Rzeczypospolitej* wprowadza czytelnika w czasy Polski niepodległej i dalszego, aczkolwiek mniej intensywnego, rozwoju miasta. Jak słusznie zauważył Autor, Sucha Beskidzka w okresie międzywojennym była miastem znajdującym się w zasadzie na peryferiach życia gospodarczego, politycznego i administracyjnego. Odzyskanie niepodległości, nie do końca łagodziło rozgorzyczenie ciężkimi warunkami życia ludności, przyzwyczajonej w czasach autonomii do swobód obywatelskich i kulturowych. Miasto wraz z przyległymi gminami weszło do nowo utworzonego powiatu makowskiego, a po jego likwidacji (1931) powróciło do powiatu żywieckiego. Niezwykle szeroko omówił Autor życie polityczne Suchoj, walki stronnictw o udział w rządach, sukcesy i porażki oraz koalicje poszczególnych partii, będących zresztą swego rodzaju odbiciem sytuacji politycznej i społecznej II RP. O ile ta kwestia została omówiona w sposób wyczerpujący, o tyle mniejszy nacisk położył Autor na sprawy gospodarcze i ekonomiczno-bytowe. Dane dotyczące lat prosperity 1926–1928 i okresu tuż przed II wojną światową oraz opis bezrobocia dopełniłyby wizerunek gospodarczy Suchoj. W końcowej części swej pracy Czesław Brzoza omówił społeczność żydowską, która stanowiła około 10% ludności miasta, ale odgrywała w nim dużą rolę ekonomiczną.

W szczególnie ekspresyjny i barwny sposób zostały przez Jacka Chrobaczyńskiego i Jerzego Mydlarza przedstawione lata II wojny światowej w rozprawie *Pod okupacją niemiecką 1939–1945*. Autorzy rozpoczęli od ukazania całości walk obronnych na terenie Żywiecczyny, następnie wszechstronnie opisali życie pod okupacją, kończąc na wyzwoleniu miasta w styczniu 1945 roku. Liczne ilustracje i fragmenty wspomnień ludzi żyjących w tamtych czasach, umiejętnie wkomponowane w treść opracowania, stanowią świetne uzupełnienie wyników badań.

Obszernie i szczegółowo opisał Marian Fortuna okres od roku 1945 do lat dwięćdziesiątych w pracy *Lata powojenne*. Znaczenie zmian, jakie w tym czasie się dokonały, i obfitość materiałów, jakie Autor miał do dyspozycji, sprawiły, że temat omówiony został wszechstronnie, tak że każdy czytelnik znajdzie interesujące go zagadnienia. Podkreślić należy, że Autor szczególną uwagę zwrócił na sprawy gospodarcze i oświatowe, doceniając ich znaczenie dla ogólnego rozwoju społeczeństwa.

Kończy monografię praca Bogusława Krosnowolskiego *Zabytki i wartości kulturowe*. Autor zajął się problematyką rozwoju zespołu kościelnego, zamkowego i wsi, szczególną uwagę skupiając na architektonicznym opisie dwóch pierwszych. Wykorzystując szeroko bazę bibliograficzną, przedstawił etapy powstawania i rozbudowy zamku suskiego oraz opisał architekturę sakralną z kościołem na czele. Przy całościowym traktowaniu monografii razić może podanie znanych z wcześniejszych prac informacji (np. dane o rodzinie Castiglione), ale przy wyrwykowym czytaniu poszczególnych opracowań takie ujęcie tematu jest niezbędne dla ułatwienia orientacji czytelnika. W umiejętny sposób wykorzystane zostały tutaj fotografie zabyt-

kowych budowli i ich wyposażenia, a ich uzupełnieniem są piękne, kolorowe ilustracje z ostatnich stron monografii.

Reasumując stwierdzić należy, że Autorzy stworzyli dzieło omawiające temat wszechstronnie. Mimo niedostatku materiałów źródłowych (szczególnie dla czasów dawniejszych) skrupulatnie odtworzyli etapy rozwoju historycznego Suchej Beskidzkiej. Niewątpliwą zaletą publikacji jest szata graficzna, dwie mapki w postaci wklejek i piękne ilustracje na wklejce. Oddana została do rąk czytelników niezwykle inspirująca książka, na którą zapewne długo czekali miłośnicy ziemi suskiej i wszyscy zainteresowani tym tematem. Monografia zaspokaja ciekawość czytelnika odnośnie do historii miasta, ukazuje na jej tle dzieje naszej ojczyzny i jej mieszkańców, stanowić może równocześnie punkt wyjścia do dalszych badań.

Zbigniew Cichawa